

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1.

СУТНІСТЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Тема 1. «Господарський облік, його сутність і характеристика»

План теми:

- 1.1. Характеристика господарського обліку. Види бухгалтерського обліку. Облікові вимірники
- 1.2. Завдання бухгалтерського обліку та вимоги до нього
- 1.3. Принципи бухгалтерського обліку
- 1.4. Місце бухгалтерського обліку у системі економічних наук

Ключові терміни: господарський облік та види, що його складають; визначення бухгалтерського обліку; фінансовий та управлінський види бухгалтерського обліку; Закон про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні; натуральні, трудові та грошові вимірники; основні завдання бухгалтерського обліку; вимоги до ведення бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах; розкриття змісту бухгалтерських принципів; взаємозв'язок бухгалтерського обліку з іншими економічними науками

Література до теми: 1, 2,12,13,14,15,16,18,19, 20, 24, 25, 26, 27

1.1. Характеристика господарського обліку. Види бухгалтерського обліку. Облікові вимірники

Господарський облік використовується як система безперервного спостереження за економічним життям (діяльністю) суб'єктів господарювання, з метою систематичного, комплексного та раціонального управління кожним боком цього життя.

Господарський кодекс України розуміє під *господарською діяльністю* діяльність юридичних і фізичних осіб у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [1, ст. 6].

Однозначного визначення поняття «господарський облік» ані у вітчизняній нормативно-правовій базі, ані у науковій фаховій літературі немає. Тож, узагальнюючи наявні погляди вчених-економістів на це поняття, можна охарактеризувати *господарський облік* так: це *облік господарської діяльності суспільства (в цілому та в розрізі окремих його господарюючих суб'єктів), без здійснення якого стає неможливим реалізація низки найважливіших загальних функцій процесу управління, — планування, аналізу і контролю.*

Господарський облік може одночасно розглядатись і як система, і як процес. Складовими господарського обліку як системи є: оперативний, статистичний, бухгалтерський і податковий облік. Ці складові тісно пов'язані між собою і

Рис. 1.1 — Бухгалтерський облік як підсистема господарського обліку

доповнюють одна одну (рис. 1.1).

1. Оперативний (оперативно-технічний) облік — це система спостереження і контролю за окремими поточними операціями та процесами з метою управління ними. За його допомогою одержують дані про щозмінні (щоденні, щогодинні) господарські операції/процеси на підприємстві (наприклад, про додержання договірних умов з постачання ресурсів, про витрати матеріальних цінностей, про випуск продукції тощо).

2. *Статистичний облік* — це система, яка спрямована на планомірне збирання, систематизацію й вивчення інформації про масові кількісні та якісні явища в економіці та про закономірності (тенденції) її загального розвитку, за конкретних умов (місця й часу).

3. *Податковий облік* можна охарактеризувати як систему обліку, яка спрямована на визначення розміру податку на прибуток (обрахування витрат, доходів, фінансового результату діяльності); нарахування та своєчасної сплати усіх видів податків до державного чи місцевого бюджету, відповідно.

4. *Бухгалтерський облік* — це система:

^ суцільного, безперервного, документального спостереження за господарською діяльністю усіх суб'єктів, що здійснюють таку діяльність;

^ контролювання господарської діяльності, у розрізі окремих її процесів чи окремих її господарських операцій;

^ відповідного відображення усієї отриманої в процесі діяльності інформації за допомогою бухгалтерської, фінансової та статистичної звітності.

Правовим підґрунтям здійснення бухгалтерського обліку у нашій державі є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р., за № 996-ХІУ, який визначає правові основи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку суб'єктами господарювання та складання ними фінансової звітності [2]. Поширюється цей Закон (далі, Закон № 996) на всіх без винятку юридичних осіб (підприємства, організації, банки, бюджетні установи тощо) та фізичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю.

Сутність бухгалтерського обліку визначають такі його властивості:

> систематичне і послідовне відображення всіх господарських операцій у міру їх здійснення;

документальне обґрунтування господарських операцій;

> застосування різних способів обробки облікової інформації — рахунків, подвійного запису, балансу та ін.

Згідно Закону № 996 бухгалтерський облік поділяється на два важливі види: управлінський (внутрішньогосподарський) облік та фінансовий облік. Відображення інформації в обох видах бухгалтерського обліку відбувається із обов'язковим застосуванням облікових вимірників трьох типів:

- *натуральних*, — для обліку тільки однорідних об'єктів, — отримання інформації про ресурси та процеси в їх натуральному вираженні (через масу, об'єм, площу);

- *трудових*, — для узагальнювання й порівняння різнорідних величин, — визначення кількості витраченої праці в одиницях робочого часу (хвилинах, годинах, днях, місяцях, роках);

- *грошових*, — для узагальненого відображення наявності та руху ресурсів підприємства/джерел їх формування, господарських процесів і результатів діяльності в єдиному грошовому виразі, — планування та здійснення обліку господарських процесів, визначення фінансових результатів підприємства.

1.2. Завдання бухгалтерського обліку та вимоги до нього

Господарська діяльність кожного підприємства базується на раціональному використанні матеріальних і грошових ресурсів та робочого часу. Основне його завдання — випуск продукції чи торгівля товарами високої якості з найменшими витратами.

Основні завдання бухгалтерського обліку:

дотримання загальних положень про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні;

> підготування, перевірка й аналізування інформації про господарську діяльність підприємства;

забезпечення наявності первинної документації та облікових реєстрів;

> контроль за зберіганням власності підприємства;

> контроль за виконанням завдань виробництва щодо кількості, якості й асортименту;

> контроль за оплатою праці персоналу;

> контроль за заощадженням і використанням ресурсів тощо.

Для успішного виконання завдань, що стоять перед бухгалтерським обліком, він має відповідати певним вимогам:

- порівнянності його показників;
- повноти, чіткості й вірогідності даних;
- точності й об'єктивності показників;
- своєчасності й компактності інформації;
- економічності.

Ці вимоги тісно пов'язані із основними (десятьма) принципами ведення бухгалтерського обліку, що викладені в Законі № 996.

1.3. Принципи бухгалтерського обліку

Принципи бухгалтерського обліку — це основні засади щодо здійснення його функцій. Вони формуються залежно від національних особливостей і суспільно-економічного розвитку країни, форм власності чи організації підприємства, способів господарювання.

Десять основних принципів бухгалтерського обліку в Україні [2].

1. Принцип автономності означає, що суб'єкт господарювання здійснює облік власної діяльності автономно (незалежно) від засновників/власників його капіталу, — несе повну майнову та правову відповідальність перед іншими учасниками ринку, сплачує податки, здійснює розрахунки з працівниками за виконані роботи тощо.

2. Принцип безперервності полягає в тому, що підприємство відповідно до його установчих документів має намір здійснювати господарську діяльність безперервно й постійно, відображаючи її в системі бухгалтерського обліку.

3. Принцип превалювання змісту над формою (або, принцип доказовості) — первинні документи, де зафіксовано факт здійснення господарської операції, повинні бути складеними у повній відповідності до діючих нормативно-правових актів, та обов'язково мати необхідні юридичні підтвердження (докази) наявності відбувшогося факту.

4. Принцип єдиного грошового вимірника (або, принцип грошової оцінки) полягає у відображенні в бухгалтерському обліку господарських операцій/фактів в єдиному грошовому вираженні, з метою їх узагальнення, групування та порівняння як з нормативними показниками, так і з показниками за суміжні звітні періоди.

5. Принцип історичної (фактичної) собівартості полягає в тому, що предмети праці, засоби і продукти праці повинні відображатись у бухгалтерському обліку за собівартістю їх придбання чи виробництва, тобто за фактичними витратами.

6. Принцип обачності (або, принцип обережності) означає, що витрати й доходи мають відображатись у бухгалтерському обліку лише на основі достовірно обґрунтованих первинною документацією господарських операцій/фактів (для того, щоб запобігати викривленню у бухгалтерському обліку наявної реальної картини).

7. Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат застосовують в бухгалтерському обліку для визначення моменту здійснення витрат і отримання доходів: витрати й доходи відображаються в обліку в тому періоді, в якому вони були нараховані (тобто відбулися), незалежно від того, коли фактично отримано кошти від покупця.

8. Принцип періодизації обліку (періодичності) передбачає поділ безперервної господарської діяльності підприємства на окремі періоди (наприклад, місяць, квартал, рік) для виявлення результатів цієї діяльності за певні проміжки (періоди) часу; звітним періодом для складання фінансової звітності вважається один календарний рік (з 01 січня до 31 грудня, включно).

9. Принцип повноти висвітлення - принцип, згідно з яким фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі.

10. Принцип послідовності (або, принцип облікової політики) передбачає застосування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності протягом тривалого часу (як правило, звітного року, але це може бути й протягом декількох звітних періодів) одних і тих же самих раніш обраних методів визначення витрат або доходів, нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів, калькуляції собівартості продукції (робіт, послуг) тощо.

Як бачимо, усі основні принципи бухгалтерського обліку взаємопов'язані та забезпечують виконання в мікроекономічному середовищі його **функцій** — **інформаційних, контрольних і загальноекономічних.**

Крім основних принципів, що перелічені нами вище та які містить Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», бухгалтерський облік повинен відповідати й іншим принципам. Наприклад, принципам суттєвості, правомочності та іншим. *Принцип суттєвості* передбачає відображення в бухгалтерському обліку найбільш суттєвих витрат упродовж усього циклу виготовлення продукції. *Принцип правомочності* полягає в комплексному відображенні в бухгалтерському обліку всієї господарської діяльності підприємства незалежно від статутних положень.

1.4. Місце бухгалтерського обліку у системі економічних наук

Економічні науки мають за свою основу економічну теорію, що вивчає виробничі відносини, які склалися у суспільстві на певний момент часу. Економічна теорія дозволяє формувати такі категорії, як: продуктивні сили, ресурси, ціна, товар, гроші, прибуток та ін. Бухгалтерський облік посідає важливе місце серед усього загалу економічних наук.

Окрім того, бухгалтерський облік безпосередньо впливає на наукові дисципліни, похідні від нього. Наприклад, на такі з них, як: економічний аналіз, аудит та судово-бухгалтерську експертизу.

Економічний аналіз є логічним завершенням всієї облікової роботи, головним чином ґрунтується на даних бухгалтерського обліку.

Аудит — дисципліна, в якій вивчаються методи, пов'язані з перевіркою бухгалтерського обліку, дотриманням діючого законодавства, доцільності й ефективності господарської діяльності.

Судово-бухгалтерська експертиза — дисципліна, що носить характер економіко-правового контролю. Експертиза проводиться, як правило, у тих випадках, коли вже були виявлені (за рішенням суду) серйозні порушення в роботі осіб, що займаються обліком на підприємстві.

Але було б великою помилкою вважати, що бухгалтерський облік пов'язаний тільки з економічними науками: він також тісно пов'язаний з математикою, інформатикою, економіко-математичним моделюванням, кібернетикою. Крім того, сучасний бухгалтер повинен використовувати знання логіки, психології та (обов'язково) юриспруденції.

Бухгалтерський облік у межах окремого підприємства повинний створити єдину надійну і високо вірогідну інформаційну базу даних про діяльність підприємства за весь час його життєдіяльності, користуватись якою має кожний управлінець, незалежно від того, яку функцію він виконує на цьому підприємстві.

У цьому контексті, на мій погляд, слід також окремо сказати про те, що не тільки бухгалтерський облік як один з найважливіших інструментів сучасного управління заслуговує на увагу: необхідно сказати й про людей, які його здійснюють. Без врахування людського фактору досягнення і практична реалізація будь-якої науки можуть бути «зведені на нівець». Тож, сучасний бухгалтер повинен бути високоосвіченою, перш за все, в економічному й юридичному сенсі людиною. Він також повинен бути культурно розвиненою людиною: відповідати умовам корпоративної етики, мати високі ділові якості, дбати про свою професійну репутацію.

Контрольні питання

1. На які види поділяється господарський облік?
2. Що з себе уявляє бухгалтерський облік?
3. В чому основні відмінності фінансового обліку від управлінського?
4. На яких принципах повинен обов'язково ґрунтуватись бухгалтерський облік?
5. Чому саме бухгалтерський облік є найважливішою складовою системи економічних наук та процесу управління підприємством?
6. Яке місце посідає бухгалтерський облік серед економічних наук?